

Pivovarská historie Moravské Ostravy 2. část: Měšťanský pivovar v držení Strassmannů

History of brewing in Moravská Ostrava Part 2: Burgher Brewery in Possession of the Strassmann Family

MILAN STAREC

Dej Bůh štěstí s. r. o., Českobrodská čp. 17, 281 63 Kostelec nad Černými lesy

e-mail: kvetak@pivovarkostelec.cz

Starec, M.: Pivovarská historie Moravské Ostravy. 2. část: Měšťanský pivovar v držení Strassmannů. Kvasny Prum. 57, 2011, č. 4, s. 90–94.

Druhá část čtyřdílného seriálu se zabývá obdobím od roku 1889, kdy se majitelem měšťanského pivovaru stal Markus Strassmann, do konce druhé světové války. Kromě historie pivovaru samotného je věnována pozornost i rodu Strassmannů, se kterým je osud pivovaru v uvedeném období velmi úzce spojen.

Starec, M.: History of brewing in Moravská Ostrava. Part 2: Burgher brewery in possession of the Strassmann family. Kvasny Prum. 57, 2011, No. 4, p. 90–94.

The second part of the series on the history of brewing in Moravská Ostrava concerns the period from 1899, when Markus Strassmann became the owner of the burgher brewery, until the end of World War II. Apart from the history of the brewery it records also the history of the Strassmann family with which the fate of the brewery during this period was closely connected.

Starec, M.: Die Braugeschichte der Stadt Mährische Ostrau. 2. Teil: Die bürgerliche Brauerei als Eigentum der Familie Strassmann. Kvasny Prum. 57, 2011, Nr. 4, S. 90–94.

Der 2. Teil der vierteiligen Serie wird dem Zeitraum 1889 (Markus Strassmann wurde Inhaber der Bierbrauerei geworden) bis zum Ende des Zweiten Weltkriegs gewidmet. Neben der Braugeschichte wird auch die Aufmerksamkeit der Familie Strassmann gegeben, mit der die Brauereigeschichte sehr eng verbunden wurde.

Klíčová slova: historie, pivovarství, Moravská Ostrava, Strassmann

1 MODERNIZACE PIVOVARU PO NÁSTUPU STRASSMANNŮ

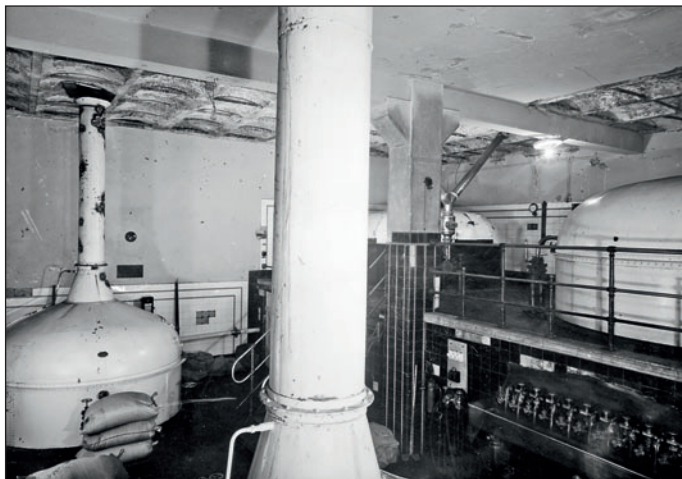
Na jaře 1889 se po obdivuhodně dlouhé době 32 let nájmu stal majitelem ostravského pivovaru Markus Strassmann. Tento dlouho očekávaný krok odstartoval zcela zásadní rekonstrukci a modernizaci pivovaru. Byla vystavěna budova nové varny o čtyřech nádobách (obr. 2) na var 100 hl od firmy Ringhoffer (Pivovarské kalendáře a Chodounský [1] uvádějí var 75 hl a následné navýšení na 100 hl, což mohlo být postupné zprovoznování varny), a dále chladárna s úplným strojním zařízením. Pohon byl zajištěn parním strojem o výkonu 60 koňských sil s dvěma záložními parními stroji menšího výkonu. Kotelna byla vybavena 4 parními kotli o výhřevné ploše 250 m². Dále firma barona Ringhoffer dodala sprchový aparát patent Weinigův, chladicí štok, šrotovník a především ledové stroje systému Lindeho, tzn. umělé chlazení, vůbec první na Moravě [1]. Tyto čtyři chladicí čpavkové kompresory s výparníky a sprchovým kondenzátorem měly

celkový výkon 210 000 kalorií za hodinu. Čpavkové chlazení bylo poháněno parním strojem o výkonu 200 koňských sil. Spilky byly zařízeny 160 kvasnými káděmi a 12 sklepních oddělení mělo celkovou kapacitu 18 000 hl! Celé chladné hospodářství bylo kompletně uměle chlazeno, lednice se využívaly pro hostince a jako záložní. Pivovar byl dále vybaven sušárnou mláta, mechanizovanou umývárnou a stáčírnou sudů a lahví, skladištěm chmele, požahovnou na elektrický pohon a celý závod byl osvětlen systémem dvou elektrodynam o výkonu 350 kW. Tím se pivovar zařadil mezi vůbec nejmodernější závody v celé tehdejší monarchii. „Nový pivovar“ byl uveden do provozu po roce rekonstrukcí samozřejmě za plného provozu v roce 1890 a závod byl v podstatě přestavěn do té míry, že můžeme směle prohlásit vznik nového parostrojního pivovaru, třetího v pořadí v Pivovarské ulici (obr. 1). Budovy starého pivovaru byly přestavěny na sklady a spilku. Nákladné investiční akce se samo sebou neobešly bez mnoha úvěrů. Všechny výše uvedené informace byly čerpány z publikace „Die Gross-Industrie Österreichs“, vydané ku příležitosti 50 let panování Františka Josefa I a technologie výše popsané byly na svou dobu velmi nadčasové a místy až nevěrohodné [2,3].

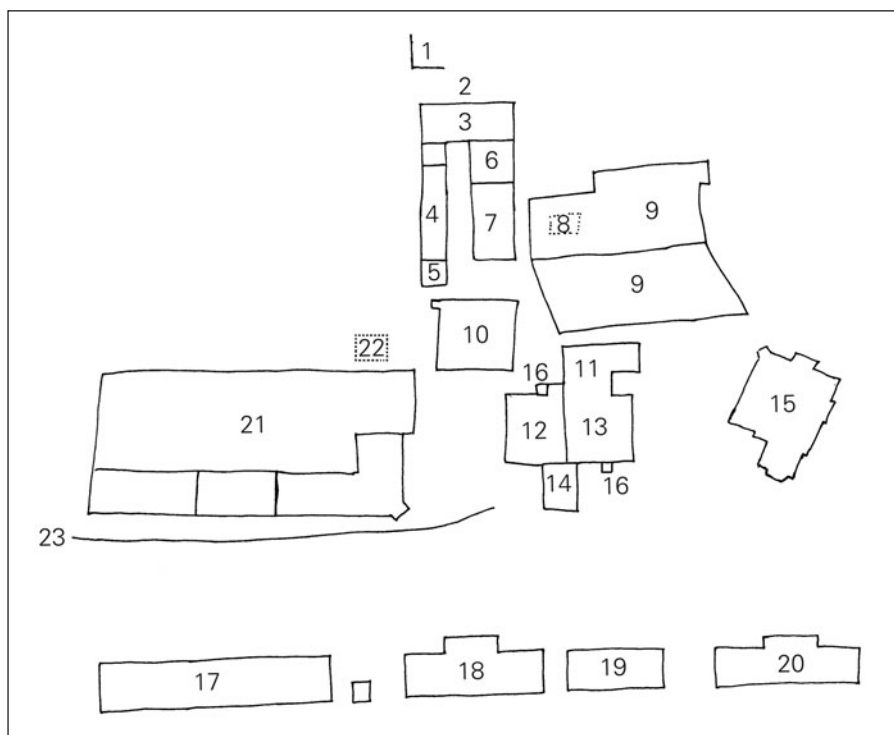
2 NOVÁ SLADOVNA A KONEC XIX. STOLETÍ

Vzápětí po komplexní přestavbě pivovaru přikročil Markus Strassmann k výstavbě zcela nové moderní sladovny. Pozemek byl vybrán na tehdejší periferii města na Fifejdách. Dnes při křižovatce ulic Hornopolní, Cihelní a Českobratrská. Důsledně symetrický objekt do tvaru T měl na původních plánech mnoho ozdobných prvků, jakými byly: ozdobné členění fasád, zcela unikátní římsy a především dva monumentální zdobené hvězdy s okrasnými párníky. Předpokládám, že bohatě zdobené fasády zůstaly jen na papíře, neboť již na dobových fotografiích zdobení chybí.

Tak jako v případě pivovaru byla technická stránka stavby zpracována firmou pana Ringhoffer na Smíchově. Stavbu samotnou provedla firma Franze Langer z Olomouce, specialisty na stavby pivovarů a sladoven. Pohon nezbytné mechanizace sladovny byl zajištěn parním strojem o výkonu 35 koňských sil od firmy Elbertzhagen & Glassner z Ostravy. Parní stroj byl rozpohybován dvěma ležatými parními kotli o výhřevné ploše 40 m² a odvod spalin byl zajištěn 30 metrů vysokým zdobeným strojním komínem. Tovární komín u sladoven nebýval zcela typický a mohl navozovat iluzi jiného provozu, proto ho zde zmiňujeme. Parní pohon sladoven býval většinou jen u velkých obchodních sladoven a nebo býval parní stroj s kotelnou a komínem

Obr. 1 Kdysi chloubka Strassmannova pivovaru. Čtyřnádobová varna již v dosti omšelém stavu. Archiv pivovaru Ostravar.

Obr. 2 Skica měšťanského pivovaru se zřetelem na historické technologie, první a druhý pivovar v Pivovarské ulici jsou zdůrazněny daty, ostatní technologické celky patří k třetímu pivovaru v Pivovarské ulici po roce 1889, tak jak provozy sloužily do asanace. Za dělnickými ubikacemi 20 při řece Ostravici stála pivovarská studna poháněná koňským žentourem z roku 1871 (druhý pivovar), od roku 1874 poháněná parním strojem (Milan Starec 2010).

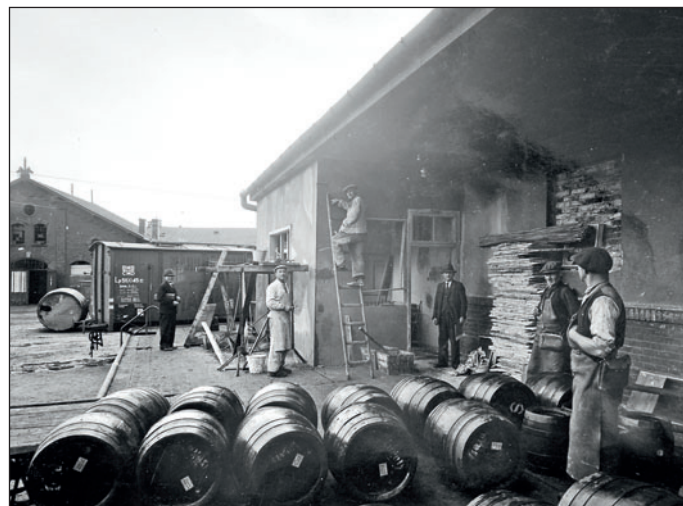
Legenda:

- 1 – stará radnice
- 2 – ulice Pivovarská
- 3 + 6 + 7 – lokace druhého pivovaru v Pivovarské ulici postaveného v letech 1842–1843
- 3 – obytné prostory a restaurace
- 4 – původně spilka z roku 1871 (druhý pivovar), později restaurace
- 5 – původně hvozď anglického typu z roku 1871 (druhý pivovar), po výstavbě nové sladovny součást restaurace
- 6 – původní sladovna s valachem (druhý pivovar), později kanceláře
- 7 – prapůvodně sladovna (první pivovar), poté varna (druhý pivovar) a nakonec kanceláře
- 8 – místo prvního pivovaru na Pivovarské ulici dle Radoslava Daňka (dle Miloslava Kročka je lokace nepatrně posunuta směrem k Střelníční ulici – viz skica Ostravy z roku 1800). Osobně se přiklání k variantě pana Daňka, neboť jeho lokace souhlasí s císařským otiskem stabilního katastru Ostravy z roku 1833. První pivovar v Pivovarské ulici byl zbořen po zprovoznění druhého pivovaru a na jeho místě byla vystavěna obecní šatlna.
- 9 – ležácké sklepy (oddělení 1 železobetonové, 1 hliníkové a 10 dřevěných), první sklep oddělení ještě z 80. let 19. století, tzn. z druhého pivovaru, postupně rozšiřováno
- 10 – původně sklepy z roku 1864 (druhý pivovar), poté spilka a chladič štok (jedna ze tří dochovaných budov)
- 11 – strojovna a místnost generátoru na místě starší sladovny z roku 1880 (druhý pivovar)
- 12 – varna
- 13 – kotelná
- 14 – sušárna mláta
- 15 – vila Terezie (druhá ze tří dochovaných budov) z let 1895–1896
- 16 – komíny
- 17 – kůlny
- 18 – garáže a stáje
- 19 – požahovna
- 20 – obytná budova (třetí ze tří dochovaných budov)
- 21 – ležácké sklepy, sklady, sudárna, lahvárna, nákladové rampy na místě původní ležácké z roku 1884 (druhý pivovar)
- 22 – místo starého ležáckého sklepa s ležnicí, první sklep na spodně kvašené pivo z roku 1864 (druhý pivovar)
- 23 – železniční vlečka

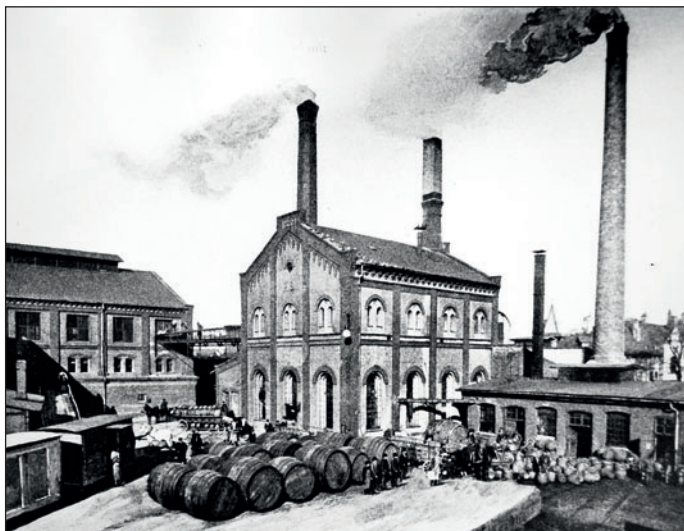
pro pohon celého pivovaru se sladovnou. Tam nás tovární komín nemohl překvapit. Podél Hornopolské ulice stával a stojí hlavní trakt sladovny a kolmo k němu směrem do centra města křídlo s humny a pūdami. Střešky pokrývala dvojí lepenka. Hlavnímu traktu vévodily uprostřed dva velkolepé dvojhlávkové hvozdy vybavené moderními vendry na obracení sladu. V levém křídle bydlel sladmistr, dělníci a nádeníci, dále zde byly jídelna, kuchyně a lázně. V pravém křídle byly kanceláře a dílny a navazovala na ně přízemní parní kotelná, za níž byl umístěn parní stroj s komínem. Sladovna byla vybavena nejmodernějšími stroji na úpravu a dopravu ječmene a sladu, jakými byly čističky, třídícíky, pulírky, magnety, odkličovací stroje, prachové komory, cyklóny, váhy, elevátory apod. Na zřejmě ještě původních vahách, které zahálely na sladovně ještě v roce 2005, byly firemní štítky: „Hennefer Maschinenfabrik C.Reuther & Reisert m.b.H., Hennefer a.d. Sieg.“ [4]. K namáčení ječmene se používalo 5 kónických železných náduvníků, což bylo na svou dobu velmi pokrokové. Klasická humnová sladovna byla zaklenuta do I profilů umístěných na litinových sloupech. Nad humny byla čtyři patra pūd. Zcela pod střešinou valečka, poté sladová pūda, ječná pūda a kombinovaná pūda na slad i ječmen přímo nad humny. Sladovna byla osvětlena elektricky. Součástí projektu byla i velmi pokroková čistírna odpadních vod od pi-

vovarského odborníka Aloise Schwarze, švagra pivovárníka Neumanna. Vydátný a nezbytný vodní zdroj blízko sladovny se stal i zdrojem vody pro relativně vzdálený pivovar, a to z důvodu ustavičně se zhoršující kvality vody ze studny u Ostravice. Oba provozy zaměstnávaly 110 dělníků [2,5,6].

I přes zcela typické uspořádání sladovny a její vnější vzhled je zde několik nejasností. Na některých původních plánech z kanceláře továrníka Ringhofferů jsou prostory hvozdu označeny jako sila na ječmen a hvozď je označen ve velké místnosti v sousedství před křídlem humen s pūdami. Dle dispozice prostor hvozdu to považují za omyl, protože i na dalších řezech sladovny jsou zmiňovány lisky a kotelná v domnělých prostorech hvozdu. Jeden hvozď určitě fungoval od začátku a druhý možná až časem dle potřeby (byl na plánech označen jako „pozdější hvozď“) a možná mohl sloužit jako dočasné silo. Se silou na ječmen však museli počítat již od začátku stavby a od začátku byl i druhý hvozď vybaven komínem a „kloboukem pana starého“, tak možnost sila v druhém hvozdu nepředpokládám. A především k ploše humen téměř 2 500 m² by jeden hvozď o ploše lisky cca 70 m² nebyl adekvátní a humna by byla nevyužitá. Zprovoznění sladovny na Fifejdách zcela jistě znamenalo ukončení činnosti sladovny ve Slezské Ostravě, nestalo-li se tomu již dříve.

Obr. 3 Výstav sudového piva. Archiv pivovaru Ostrava.

Obr. 4 Nádvoří Strassmannova pivovaru, várka stíhá várku a až na nezvykle dokreslený dým pivovarská idylka. Budova chladicího štoku vlevo se dochovala dodnes. AMO: LXIII-7-1/4, in: *Die Gross-Industrie Oesterreiches, Wien 1898*.

V polovině 90. let 19. století byly pivovar i sladovna napojeny na železniční síť vlečkou. Výstav pivovaru prudce stoupal, v posledním desetiletí 19. století se téměř zdvojnásobil, a na přelomu 19. a 20. století se úspěšně vyšplhal téměř na 80 000 hl Strassmannova piva (obr. 3). Sortiment pivovaru zahrnoval ležák světlý, ležák tmavý, březňák a speciální světlý ležák. Sklady měl pivovar v Novém Bohumíně a Frýdku, obchodní zastoupení v Orlové a Krakově. Mozkem a hybnou silou, jež musela všechny výše uvedené novinky uvést do provozu, byl pan sládek Johann Vöth, který držel kormidlo Strassmannova pivovaru od roku 1885 do roku 1913 (epizodně zaskakoval sládek Bubl kolem roku 1888) [7]. Neuvěřitelně dlouho vzhledem k rapidním změnám v pivovaru, a především tolika novým technologiím doposud neodzkoušeným v jiných pivovarech. Zřejmě věnoval Strassmannovu pivovaru celý svůj život (1855–1917). Na přelomu století byl Strassmannův pivovar čtvrtý největší v rámci Moravy a Slezska za Prvním brněnským akciovým pivovarem, akciovým pivovarem v Přerově a pivovarem Larisch-Mönnichů v nedaleké Karvině. Na konci 19. století začaly v Ostravě ve velkém vyrůstat sklady a stáčírny konkurenčních pivovarů v návaznosti na průmyslový rozmach oblasti [8]. Roku 1893 byl otevřen sklad paskovského piva, roku 1895 tovačovského piva, dále to byly sklady velkopolského piva, piva z Prvního brněnského akciového pivovaru, jarošovského piva, karvinského piva a radvanického piva. Pivovar měl v této době ještě jeden příznačný rys. Patřil mezi největší znečišťovatele Ostravy, a to přímo v centru, což se v té době moc neřešilo a na pohlednicích se továrnám kouř z komínů ještě přikresloval. Aby se ukázalo, jak jsme vyspělí (obr. 4)!

Osoba Markuse Strassmanna si zaslouží ještě několik komentářů. Byl to velmi energický a nadaný podnikatel, který si během krátké doby pulsbeni v Moravské Ostravě vydobyl silnou pozici i přes svůj židovský původ. Vlivem svého neobyčejně plodného ekonomického smýšlení se během několika desetiletí zařadil mezi nejbohatší obyvatele města, roku 1875 se dokonce zařadil mezi právovárečné měšťany, zabýval se velmi intenzivně komunální politikou, byl členem mnoha komisí a výborů, včetně pivovarských, předsedal židovské náboženské obci, přispíval do mnohých nadací a fondů a v průřezu všech svých aktivit podporoval především své židovské kolegy. Ve stupňujícím se národnostním boji se plnou vahou zařadil na stranu německé podnikatelské sféry. Dokonce byla po Markusovi Strassmannovi pojmenována jedna ostravská ulice jako projev jeho zásluh. Po jeho ženě Tereze zase byla pojmenována vila rodiny Strassmannů (pozdější ředitelská pracovna), která byla vybudována v letech 1895–96 v areálu pivovaru dle projektu Felixe Neumanna. Je to jedna ze tří staveb bývalého pivovarského komplexu, jež se zachovala do dnešních dnů v celé své kráse.

3 AKCIOVÁ SPOLEČNOST

Silící konkurence velkých pivovarů, především nově vznikajících akciových a rolnických, a obecné trendy v rakousko-uherském pivovarnictví vedly Markuse Strassmanna k zakcionování svého podniku

po vzoru štyrského pivovaru Gösser v Leobenu. Vždyť Český akciový pivovar byl stavěn necelých 400 metrů od Strassmannovy sladovny. Nově vzniklá akciová společnost se jmenovala Moravsko-Ostravský pivovar a sladovna, dříve M. Strassmann (Mährisch-Ostrauer Bierbrauerei- und Malzfabriks-Aktien-Gesellschaft, vormalis M. Strassmann). Společnost byla osnována 6. 6. 1899, celkový kapitál byl oceněn na 2 500 000 korun a byl rozdělen na 6 250 akcií po 400 korunách. Markus Strassmann si ponechal 40% podíl ve firmě a tím i určující postavení. Většinu akcií vlastnili vídenští finančníci a někteří ostravští podnikatelé se stali drobnými akcionáři [9].

Pokračovateli Markuse Strassmanna (1831–1903) v rodinné tradici se stali jeho synové Adolf Strassmann (1867–1939) a PhDr. Ernst Strassmann (1871–1939). Roku 1896 Adolf Strassmann vstoupil do firmy jako společník. Byl absolventem pivovarské školy v Mödlingu u Vídně a v otcově firmě pracoval již od roku 1885. Po zakcionování společnosti se Markus Strassmann stal předsedou správní rady, Adolf Strassmann se stal výkonným ředitelem a PhDr. Ernst Strassmann jeho zástupcem [10].

Přelom 19. a 20. století a začátek 20. století byl ve znamení činnosti různých odborových organizací a jejich snah o regulaci pracovní doby, navyšování mezd a zaměstnaneckých výhod. To se ve srovnatelné formě děje doposud a dokud nebudou provozy pivovaru zcela automatizovány bez nároku na lidskou sílu, tak se bude dít i v budoucnu. Dalším fenoménem doby byl vznik pivovarského kartelu jako odezva na přemrštěné požadavky hostinských, regulaci cen a pivovarského trhu celkově, daňové zatížení a neshody se zaměstnaneckými organizacemi. Regulace pivovarského trhu však neměla dlouhého trvání a první světová válka ji uvrhla v úplné zapomnění.

Pivovar si v nových podmínkách velmi dobře vedl, jeho zisky a výstav neustále stoupaly, před první světovou válkou byla dokonce překročena hranice 100 000 hl vystaveného piva. Roku 1903 zemřel věhlasný pivovarník Markus Strassmann, jeho akciový podíl zdědilo jeho jedenáct dětí a vdova Terezie. Adolf a Ernst Strassmannové zůstali ve vedení společnosti a pokračovali v otcových šlépějích. Roku 1904 si pronajali pivovar v Tovačově, jež roku 1909 uzavřeli a provozovali tam jen pobočnou sladovnu a sklad svého piva (nejednalo se však o starý panský pivovar v Tovačově, jak je v literatuře mylně uváděno, ale o nově zbudovaný pivovarský podnik rytíře Guttmana v sousedním Cvrčově). Další pobočnou sladovnu a sklad svého piva provozovali ve Zdouňkách. V pivovarském kalendáři v sezoně 1907/08 se u ostravského pivovaru objevuje údaj „slad na prodej“. Ten byl produkovan nejenom vlastní sladovnou na Fifejdách, ale právě i těmito pobočnými sladovnami. Pivovarská sladovna se svou produkcí cca 2 000 tun sladu daleko převyšovala spotřebu vlastního pivovaru a nadbytečný slad byl tudíž prodáván. Sladovna mimo svou vlastní výrobu obchodovala a zpracovávala krmné obilí a sušené mláto. Další pobočné sklady pivovaru mimo již zmíněných Zdounek a Tovačova byly v Přerově, Olomouci, Vyškově, Novém Jičíně, Bohumíně, Orlové, Těšíně, Frýdku, Doubravě, Darkově, Vítkovicích, Michálkovicích, Čadci, Krzeszovicích a Krakově. Mimo pivovarskou činnost pivovar provozoval síť rychlých občerstvení „Grand Automaten“.

Nový majetkoprávní stav neznamenal usnout na vavřínech, ale byly neustále modernizovány a stavěny nové pivovarské provozy, nemluvě o výše zmíněném získávání nových odbytišť. Pivovar zaměstnával kolem 160 pracovníků, roku 1900 byly rozšířeny sklepy pivovaru o kapacitu 7 500 hl, byla zřízena nová lednice, nová lahvárna, vašhaus a do závodu byl telefon č. 9. Dále byla vystavěna ubytovna pro dělníky a rozsáhlá hospodářská budova. Jejich projektantem nebyl nikdo jiný než Felix Neumann, bratr radvanického pivovarníka Artura Neumanna. Známý ostravský projektant a stavitel dokázal navrhnout i takto v podstatě druhořadé stavby velmi zajímavým způsobem. Striktním dodržením osové symetrie s použitím kombinace režného zdiva, vápenné omítky a kamenných soklů, dále ozdobných prvků zdobících hromosvody, cihelných šambrán kolem oken a dveří, lize nových pásů z režných cihel dokázal spojit hospodářskou funkci s estetickým rozměrem. Mimochoodem dělnická ubytovna je jedna ze tří budov, jež se ze Strassmannova pivovaru dochovala do dnešních dnů [11].

Před vypuknutím první světové války byla instalována nová čtyřnádobová varna. Var byl uváděn 150–160 hl. Přestavbu prováděl stavitel Hugo Hermann ze sousední Slezské Ostravy, kompletní zařízení plně elektrifikované varny včetně chmelového monžíku, desetikohoutového scezovacího korytka, zásobníku na kaly, motorů, čerpadel, varních nádob a ostatního příslušenství dodala firma Metallwerk J. Goeggl & Sohn z Mnichova, zařízení nadvarní zahrnující dvouválcový šrotovník s násypkou, dva kapsové elevátory na slad s přímým vým košem, čističku na slad, motor na pohon šrotovníku a elevátorů, transmisní převody, koš na našrotovaný slad a ostatní příslušenství dodala

firma Mühlenbauaustalt und Maschinenfabrik, vormals Gebrüder Seck z Vídně [12]. Z dalších akcí stojí za zmínku rozsáhlá přestavba pivovarské restaurace na Pivovarské ulici v přímém sousedství výrobních budov pivovaru, kterou projektoval nejmladší a třetí z bratrů Strassmannů, architekt Richard Strassmann (nápadná analogie s historií dynastie Neumannů v Radvanicích). Výstav pivovaru byl v předválečných letech stabilizován kolem 90 000 hl a nestora Johanna Vötha vystřídal na postu sládka roku 1913 Richard Knotek (1882–1944). Ten zde sládkoval s malými přestávkami do roku 1944 a je zřejmé, že ostravskému pivovaru zasvětil celý život! To je jev dosti výjimečný v našich pivovarech, že sládek přečkal na jednom místě tolik změn, válek a krizí [13].

4 PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA

Začátek první světové války byl pro Strassmannův pivovar kupodivu příznivý, a to z důvodu dodávek piva do oblastí postižených přechodem válečné fronty a ochromení tamního průmyslu. Jednalo se o Halič a Ruské Polsko. Proto ještě v kampani 1914/1915 výjimečně vysoký výstav 84 000 hl. V kampani 1916/17 došlo vlivem válečných restrikcí a centrálně řízeného přídelového systému rozdělování ječmene k rapidnímu snížení produkce na neuvěřitelných 3 676 hl a záhy vyhasly varní kotle nadobro. V průběhu prvoválečné vřavy se vařila nízkostupňová piva s co největší záměnou ječného sladu různými škrobnatými náhražkami a tzv. se surogovalo, tak jako ve všech ostatních pivovarech, které nebyly vlivem válečných událostí uzavřeny úplně [14]. Maximální povolená stupňovitost piva bylo 6,5 %, v Ostravě se vařilo dokonce pivo 5% a pivovar se snažil provozovat i jinou činnost než pivovarskou. Hvozdy se využívaly k sušení ovoce, ostatní prostory ke skladování zemědělských produktů, pivovar obchodoval s minerální vodou a provozoval chladiřnou masu. Navzdory tíživé situaci se dařilo vyplácet dividendy i v průběhu války. Dokonce byl závod v rámci možností modernizován a jednalo se především o nové vybavení sladovny. Adolf Strassmann se po vzoru svého otce angažoval v mnoha pivovarských spolkách, jakými byly kupříkladu: Spolek moravských pivovarníků v Brně, Ochraný svaz moravsko-slezských pivovarů či Pivovarská ústředna ve Vídni [15].

5 POVÁLEČNÁ OBNOVA PIVOVARU

Poválečná obnova výroby piva probíhala se značnými obtížemi, nedostatek surovin a ztráta tradičních odbytišť jakožto důsledek rozpadu monarchie notně ovlivňovaly chod pivovaru. I přes tato úskalí se již v polovině 20. let 20. století podařilo dosáhnout výstavů kolem 100 000 hl piva, výstav nadále rostl a v sezoně 1929/30 dosáhl svého maxima s 135 530 hl vystaveného piva. V průběhu druhé světové války sice vyrobil pivovar daleko víc, ale za nestandardních podmínek a o kvalitě druhoválečného piva se už asi také nedozvíme. Naštěstí.

Na počátku 20. let 20. století byla rekonstruována varna a její kapacita byla zvýšena na 200 hl vyráběné mladiny. Vařilo se párou a mohly se svařovat čtyři várky denně při nepřetržitém provozu. V roce 1923 bylo postaveno nové sklepní oddělení, jež bylo vybaveno hliníkovými tanky á 150 hl [16]. Na svou dobu žhavá novinka, která byla sice vyráběna v českých strojárnách, ale prosazovala se především v nově budovaných zahraničních pivovarech. Proběhla elektrizace sladovny a o rok později byla vybudována nová spilka s deseti uměle chlazenými železobetonovými kádemi přestavbou spilky staré s kádemi dřevěnými [17]. Taktéž žhavá novinka ve své době používaná jen omezeně ve větších pivovarech (např. v nedaleké Karvině). Velká většina pivovarů používala dřevěné kádě ještě dlouhá desetiletí po druhé světové válce. Celková kapacita spilky tak činila cca 6 000 hl. V roce 1926 byla zkolaudováno skladiště smoly. Pivovar disponoval patnácti nákladními automobily a čtrnácti chlazenými železničními vagony [18]. Dále byly vybudovány garáže a benzinový stojan se zásobníkem. Roku 1929 bylo uděleno povolení k užívání nových 18 železobetonových ležáckých tanků systému Rostock á 400 hl o celkové kapacitě 7 200 hl [19]. Další z novinek své doby. Celková kapacita sklepa se tak navýšila na obdivuhodných 26 000 hl. Závod zaměstnával 125 dělníků a 25 úředníků. Všechny uvedené akce prováděla firma Ing. Strassmann, Glogar, Korn z Ostravy. Ano, opět firma Richarda Strassmanna (1882–1925), jejíž kancelář sídlila v úřední budově pivovaru, vzniklé přestavbou starých humen a kvasírny. Firma se mimo průmyslové stavby zaměřovala na výstavbu dělnických domů, činžáku a výzdobu interiérů. Období mezi první světovou válkou a hospodářskou krizí se vyznačovalo silným sociálním uvědoměním dělnictva a prosazováním jejich požadavků [20].

6 HOSPODÁŘSKÁ KRIZE A KONEC VLÁDY STRASSMANNŮ

Vznik ČSR roku 1918 byl samozřejmě zásadní mezník v naší historii a taktéž tomu bylo s pivovarníky Strassmanny. Ti byli proslulí svým proněmeckým přesvědčením, což nebylo v následných letech úplně šťastné. Po roce 1918 své vyhraněné názory nedokázali pozměnit či usměrnit a neustále podporovali výhradně německé spolky, divadla a instituce, schůze správních rad dokonce organizovali ve Vídni a taktéž i akcie pivovaru byly obchodovány na vídeňské burze. Tímto postojem postupně přišli o své vysoké společenské postavení a zbytečně přicházeli o část trhu, kterou nahrazovali hledáním nových odbytišť na Slovensku, v Podkarpatské Rusi a Čechách. Dokonce si zřídili sklad svého piva v Českých Budějovicích a před vypuknutím hospodářské krize se počet skladů měšťanského Strassmannova piva přiblížil čtyřiceti. Tato nákladná obchodní politika ve spojitosti s enormní hospodářskou krizí počátku 30. let vedla k vysokým úvěrům u mnoha zahraničních bankovních ústavů [21]. Ke konci roku 1930 byl, zřejmě uměle, navýšen kapitál pivovaru na 6 250 000 korun a skutečný stav hospodaření byl před akcionáři a věřiteli tajen (k realizaci zvýšení akciového kapitálu však nikdy nedošlo) [20,22]. Banky po čase zjistily, že si pivovar vzal několik úvěrů u různých bank, a je již nesolventní tyto úvěry splácet. Zadluženost pivovaru dosáhla neuvěřitelných 12 000 000 korun (z této sumy podstatnou část tvořily nedobytné pohledávky), výstav klesl v roce 1933 na méně než polovinu (63 811 hl), a pro dynastii Strassmannů to znamenalo krach. Zainteresované banky se po zjištění této skutečnosti a účetní revizi sdružily a Strassmannova rodina byla nucena se většiny svých akcií vzdát ve prospěch věřitelů. Byla vytvořena nová správní rada a největší věřitel, jímž byla Česká eskomptní banka, převzala faktické vedení podniku postupným vytěšňováním malých akcionářů. Roku 1933 bylo předchozí navýšení kapitálu z roku 1930 zrušeno a o rok později byl kapitál dokonce snížen na 125 000 korun. Výše dluhu byla na tehdejší dobu opravdu nepředstavitelná a vzhledem k dlouholetým zkušenostem Strassmannů se neustále vynořují určité pochybnosti o celé aféře [20,22].

7 PIVOVAR VE VLASTNICTVÍ BANKOVNÍHO KONSORCIA

Navýšení kapitálu bylo provedeno po stabilizaci situace a hospodářské krize roku 1936 na 1 000 000 korun. V polovině 30. let pivovar vyráběl přibližně třetinu výstavu jako ležák a dvě třetiny ve formě výčepního piva. Podíl speciálních piv byl zanedbatelný [23]. Novým předsedou správní rady se stal Ing. Moritz Lendl a po epizodních ředitelích Dr. Josefu Bergerovi a Josefu Süßmandlovi se ředitelem stal pan Leopold Jaruschek na období 1933 (1936)–1940. Majitelem společnosti bylo v letech 1933–1938 konsorcium bank, které mimo hlavního věřitele, Českou eskomptní banku, zahrnovalo: Anglobanku, Českou banku a další. Nicméně korespondence pivovaru z tohoto období je stále na hlavičkových papírech a s razítkem „Moravsko-Ostravský pivovar a sladovna akciová společnost dříve M. Strassmann“. Zjednodušeně „Strassmann“. Tak se pivovaru říkalo nejen v této době, ale v podstatě až do zbourání budov a poukazovalo na dlouhodobě zakořeněné zvuché rodinné jméno. Hospodářská krize a nově nastolený úsporný režim pivovaru přispěly k faktickému převzetí pivovaru právě Českou eskomptní bankou, která ovládala pivovar v letech 1938–1940.

Výše popsané hektické události znamenaly zásadní zbrzdění modernizačních a inovačních akcí a pivovar zavedl úsporný režim, který byl narušen jen několika nezbytnými stavebními akcemi, zejména elektrizací závodu. Dodávky elektrického proudu zajišťoval jednak vlastní generátor a taktéž napojení na rozvodnou síť. Roku 1937 byla přestavěna lahvárna, sudárna a s tím související stavby skladišť čistých a špinavých obalů, skladišť plyných sudů a lahví v návaznosti na železniční vlečku a ostatní dopravu. Postaveno firmou Jindřicha Wurzela z Ostravy [24]. Téhož roku byl instalován nový vodotrubnatý parní kotel o výhřevné ploše 150 m² a 15 atmosfér přetlaku sousedními železárnami ve Vítkovicích. A taktéž nový parní stroj pro pohon chladičké kompresoru a generátoru o výkonu 90 kW. Za účelem snížení emisí došlo k instalaci komínového chladiče. Do roku 1940 se výstav pivovaru opět stabilizoval a úspěšně se blížil stotisícové hranici.

Pod tíhou okolností podpisu Mnichovské dohody musel pivovar uzavřít celou řadu skladů, přišel o množství hostinců, zaměstnanců židovského původu a ani epizodní změna názvu firmy na „Pivovar

a sladovna Bezkyd“ jakožto odraz politického tlaku arizace neměla kýžený efekt. Druhoválečné represe a rekvizice v leccm připomínaly prvoválečné. Docházelo k postupnému snižování stupňovitosti produkovaného piva, němčina se stala úředním jazykem, výsledná cena piva byla navýšena dvacetiprocentní válečnou přírůbkou, přišlo nařízení o lisování a sušení odpadních kvasnic, sladovna směla sladovat pouze 25 % své spotřeby a šrotovník musel být spojen s automatickou váhou. Od roku 1942 byla opětovně snížena povolená stupňovitost piva, což ve velké řadě případů vedlo k výrobě tzv. kmenových várek a následnému ředění vodou [14]. V průběhu války byl pivovarský trh rozdělen díky rajonizaci, což velmi zjednodušilo obchodování s pivem. A vzhledem k velkému počtu válečnými událostmi uzavřených pivovarů, především v roce 1942, není divu, že si oba ostravské pivovary udržely vysoký objem vyráběného piva. Nemluvíme o kvalitě a stupňovitosti, ale jen o objemu. Roku 1941 se začaly v pivovaru vyrábět nealkoholické nápoje a dokonce došlo i k několika investičním akcím. Kupříkladu bylo pořízeno pět hliníkových ležáckých tanků od dodnes úspěšné pivovarské strojírenské firmy Ziemann a došlo k přestavbě lahvárny. V roce 1941 taktéž došlo k přejmenování pivovaru na „Moravsko-Ostravský městský pivovar, akc. spol.“ (Mähr.-Ostrauer Stadtbrauerei A.G.) [25].

Záhy po nastolení Mnichovského diktátu Česká eskomptní banka ztratila v pivovaru svou pozici a v rámci cíleného opanování českého průmyslu roku 1940 ovládla pivovar Banka pro průmysl pivovarský v Berlíně a řídila jej do konce války. Roku 1942 banka násilně zřúzovala oba ostravské pivovary pod hlavičkou Moravskoostravského městského pivovaru, a.s. a provoz byl v Českém akciovém pivovaru ukončen (viz dále). Roku 1942 byl kapitál společnosti navýšen na 9 000 000 korun. 3 000 000 korun bylo použito ku výměně za akcie Českého akciového pivovaru, 1 000 000 korun byl kapitál bývalého Strassmannova pivovaru z roku 1936 a 5 000 000 korun bylo použito na vydání akcií oproti vkladu pohledávek Banky pro průmysl pivovarský v Berlíně [20,22]. Tím se banka stala majoritním akcionářem. Do roku 1942 se v obou pivovarech dohromady vystavovalo téměř 200 000 hl piva ročně. Český akciový byl od roku 1942 do roku 1944 mimo provoz a celá výroba se odehrávala v pivovaru na Černé louce. Roku 1943 se v bývalém Strassmannově pivovaru navařilo rekordních 194 069 hl válečného piva a oddlužený pivovar začínal mít vzhledem k uzavřené konkurenci slibnou poválečnou budoucnost. Bohužel však dne 23. 8. 1944 byla důsledkem bombardování poničena varna a sklepní oddělení XI. a XII. Tyto škody byly ještě provizorně opraveny, ale 17. 11. 1944 byla v důsledku dalšího náletu varna pivovaru zničena zcela a výroba musela být vzápětí obnovena v uzavřeném Českém akciovém pivovaru. Dle pamětníků spadla bomba přímo do scezovací kádě při várce a vše v okolí zničilo. V únoru roku 1945 byla třetím náletem částečně zničena stáčírna a některé sklepní oddělení. A aby toho nebylo málo, tak před samým koncem války sovětská letci přidali svoji ruku k dílu a vybombardovali další pivovarské provozy, především plné sklady a co v pivovaru zbylo, odvezli (dle Radoslava Daňky byl první nálet na pivovar 29. 8. 1944 a třetí nálet dne 16. 3. 1945) [26,27].

Ředitelský post v letech 1940–1945 zastával Bedřich Hubert přestoupivší z litoměřického labsozámeckého pivovaru a dlouholetého sládky Richarda Knotka vystřídal roku 1944 epizodně Ing. Karel Kurz, který už doposud v pivovaru řídil sodovkárnu a působil jako závodní kontrolor. Ing. Karel Kurz pocházel z velmi rozvětvené pivovarské rodiny, jeho otec Václav Kurz sládkoval v Kardašově Řečici a ve Veselí nad Lužnicí. Tam se zřejmě Karel i jeho bratři Bohumír, Ferdinand a Václav vyučili řemeslu a všichni pokračovali ve sládkování. Pivovarskému řemeslu, bohužel, se věnovali i jejich děti a manželky. O ostatních členech této pivovarské rodiny je známo vcelku hodně dat, ale o Ing. Karlovi Kurzovi se zatím mnoho neví. Jen je známo, že dříve pracoval jako sládek v Jenči a ředitel neznámé sladovny na Moravě (zřejmě Hodonice). Jeho bratr Ing. Václav Kurz shodou okolností v polovině 30. let 20. století působil ve funkci člena správní rady pivovaru na Černé louce z pozice uznávaného pivovarského odborníka [28].

tové války tragicky vyvrcholilo. Dr. Ernst Strassmann roku 1939 spáchal sebevraždu, jeho bratr Adolf zemřel téhož roku za nejasných okolností a Josef Strassmann (syn Adolfa) pracoval v pivovaru od roku 1933 do roku 1945 jako úředník. Vzhledem k německému původu matky nebyl perzekuován za původ otce. Roku 1945 utekl do Rakous společně se sládkem Ing. Karlem Kurzem. Několik členů rodiny zahynulo v koncentračních táborech a zbytku se podařilo uprchnout do ciziny [29]. Bývalá Strassmannova ulice se dnes jmenuje Velešlavínova, bývalý pivovar Strassmann je v podstatě asanován a židovský hřbitov v Ostravě, kde byli členové Strassmannovy rodiny pochováni, již také nestojí. Slavná podnikatelská rodina, která důsledky své podnikatelské činnosti jistě způsobila mnoho hezkého i nehezkého, zmizela téměř beze stopy...

9 LITERATURA

1. Chodounský, F.: České strojínictví. Praha, 1891.
2. Die Gross-Industrie Oesterreichs. Bd. V. Wien, 1898.
3. Konečný, F. V.: Z galerie a historie československých pivovarů a sladoven. Kvas 1947, roč. LXXV., č. 5.
4. Vlastní výzkum.
5. AMO: Bauplan zur Malzerei-Anlage für Herrn Strassmann in Mähr. Ostrau.
6. AMO: Doppelte Filterbassin für abwechselnden Betrieb für die Mälzerei-Anlage des Herrn Strassmann in Mähr. Ostrau.
7. Likovský, Z.: Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900. Praha, 2000.
8. Cimalová, L.: Hovoří fakta – kapitoly z ostravské historie (pivovary). OKZ r. 1973.
9. An.: Různé zprávy. Kvas 1899, roč. XXVII.
10. Daněk, R.: Texty k výstavě Ostrava do bílé pěny oděná. Galerie Budoucnost, 2008.
11. Daněk, R.: Podnikatelská rodina Neumannů z Radvanic u Ostravy. Sborník konference Židé a Morava, muzeum Kroměřížska 2005.
12. AMO: Plan über diverse adaptierungen im Sudhause der Mähr Ostrauer Bierbrauerei.
13. Likovský, Z.: Pivovary československého území 1900–1948. VÚPS, Praha, 2006.
14. Kratochvíle, A.: Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století. VÚPS, Praha, 2005.
15. An.: Z ústředního svazu československých pivovarů. Kvas, 58, 1930 (16).
16. AMO: Plan für den Neubau eines Lagerkellers für die Mähr. Ostrauer Bierbrauerei und Malzfabrik...
17. AMO: Umbau des garkellers der M. Ostrauer Bierbrauerei u. Malzfabrik a.g. vorm. M. Strassmann M. Ostrau.
18. Daněk, R.: Osobní pohovory. Ostrava, 2008.
19. AMO: Bauplan einer Lagertankanlage „System Rostock“ für die Mähr. Ostrauer Bierbrauerei und Malzfabrik A.G. vorm. M. Strassmann.
20. Daněk, R.: Ostravské pivovary mezi válkou, krizí a znárodněním (1918–1948). In: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska, 24.
21. An.: Různé zprávy. Kvas 58, 1930 (52).
22. Píša, R.: Pivovary a sladovny – katalog cenných papírů. Das Media, a. s. 2008.
23. An.: Pivovary seřazené podle množství vystaveného piva. Kvas 64, 1936.
24. AMO: Náskres na přestavbu a přístavbu budovy pro plnění láhví a sudů pivem ve dvoře domu čís. pop. 74....
25. Tvrzník, B. (red.): Brauer-Kalender und Adressbuch 1942. Praha, 1942.
26. Konečný, F. V.: Z galerie a historie československých pivovarů a sladoven. Kvas 75, 1947 (5).
27. Kroniky pivovaru Ostravar a kroniky ROH pivovaru Ostravar. Podnikový archiv.
28. Kolektiv: Pivo – Slad – Chmel od A do Z. České, moravské a slovenské osobnosti. VÚPS, Praha, 2004.

8 EPILOG K RODINĚ STRASSMANNŮ

Jejich společenský status a životní úroveň se po krizi v podniku a ztrátě finančních prostředků velmi snížily, což v předtuše druhé svě-

Recenzovaný článek / Reviewed paper

Do redakce došlo / Manuscript received: 18. 7. 2010

Přijato k publikování / Accepted for publication: 7. 2. 2011